

nie było też doświadczonych specjalistów zdolnych prowadzić profesjonalnie marketing polityczny; istotne zmiany w tym względzie ujawniły się w 1995 r. w czasie kampanii prezydenckiej; przy czym wciąż ujawnia się naśladownictwo mechanizmów, narzędzi, sposobów i metod marketingowych stosowanych w państwach zachodnioeuropejskich. Mimo przejmowania wzorów obcych polski marketing polityczny ma swoją odrębność wynikającą z przywiązania do tradycyjnych wartości życia społeczno-politycznego, pozostających pod silnym oddziaływaniem instytucji mających ugruntowaną pozycję w ładzie kulturowym i cywilizacyjnym.

W „Bibliografii” przywołano tytuły artykułów oraz opracowań odnoszących się bezpośrednio do prezentowanych kwestii poznawczych.

Ogólnie prezentowana praca zasługuje na istotną uwagę poznawczą w rozpoznawaniu sił generujących współczesną rzeczywistość polityczną w Polsce; jest studium zachęcającym do pogłębionych analiz i studiów.

Andrzej Chodubski

Współczesna Europa, pod red. Sebastiana Wojciechowskiego, Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań 2004, ss. 312.

Zwracając uwagę na dokonujące się we współczesnym świecie przemiany kulturowo-cywilizacyjne postrzega się, że ważne przeobrażenia dokonują się w obrazie Europy, co wyraża się w tożsamości poszczególnych podmiotów ją współtworzących, jak w relacjach ze światem wewnętrznym; obserwuje się uleganie Europejczyków globalnym tendencjom przekształceń ekonomicznych, społecznych oraz politycznych. Kwestie te stały się przedmiotem analizy ukazanej w prezentowanej pracy; składa się na nią 17 studiów zatytułowanych kolejno: 1. Sebastiana Wojciechowskiego, Wybrane problemy współczesnej Europy – wprowadzenie; 2. Andrzeja Saksona, Polen und Ost-West Wanderungsbewegungen in Europa; 3. Marka Żyromskiego, Potrzeba wspólnego wroga jako czynnik europejskiej jedności; 4. Eryka Pieszaka, Europa – pogodzenie Wschodu i Zachodu we współmilczeniu; 5. Grzegorza Dziamskiego, Hybrydyczna tożsamość

Europy Środkowej; 6. Elżbiety Stadtmüller, Regional Stabilisation and Security: The European Union as a Model; 7. Tadeusza Gadkowskiego, Z prawnomiędzynarodowej problematyki polsko-niemieckiej współpracy transgranicznej; 8. Piotra Warycha, Zrównoważony i trwały rozwój regionów a wartości różnorodności biologicznej i społecznej i kulturowej; 9. Renaty Suchockiej, When Economy Transcends Ethnic Boundaries: Based on the Experiences of Polish Euroregions; 10. Radosława Fiedlera, Zderzenie interesów lokalnych z globalnymi: Unia Europejska i Stany Zjednoczone przed i po 11 września 2001 r.; 11. Artura Wejksznera, Unia Europejska w stosunkach międzynarodowych. Teraźniejszość i przyszłość; 12. Anny Potyrały, Państwa europejskie wobec idei odpowiedzialności sprawców zbrodni międzynarodowych – prymat polityki nad międzynarodową moralnością?; 13. Joanny Dobrowolskiej-Polak, działania państw europejskich w celu ochrony i pomocy ofiarom konfliktów zbrojnych; 14. Marii Magoskiej, Włochy – demokracja w permanentnym kryzysie; 15. Natalisy Lubik, Współczesne pojmowanie suwerenności; 16. Anny Kotlarskiej-Michalskiej, Poczucie niepewności społecznej jako nowy problem społeczny w Polsce; 17. Grzegorza Piwnickiego, Wybory a poziom kultury politycznej Polaków.

Słusznie wskazano w pracy, że problemy współczesnej Europy to temat, który może być rozpatrywany w wielu kontekstach, z różnych punktów widzenia czy kierunków naukowej analizy. Uogólniając, wśród jego całokształtu wyodrębnić można kilka głównych grup. Pierwsza to problemy ekonomiczno-społeczne. Do kategorii tej zaliczyć należy m.in. występujące w wielu państwach kontynentu bezrobocie, problem bezdomności, ograniczenie świadczeń socjalnych, zwiększanie się deficytu budżetowego, inflację, obniżanie wielkości produkcji, spadek poziomu inwestycji zagranicznych – szczególnie istotny w państwach Europy Środkowej, np. w Czechach; w rzeczywistości ekonomiczno-społecznej ujawniają się dysproporcje pomiędzy poszczególnymi podmiotami, jak i jednostkami, co zaobserwować można nie tylko między Unią Europejską a resztą Europy, ale i w obrębie samej Unii. W sferze tej ujawniają się przejawy niezadowolenia w postaci strajków czy protestów ulicznych wynikające m.in. z reform systemu emerytalnego, podatkowego, zamrożenia płac, kontrowersji wokół do-

towania rolnictwa, rybołówstwa; ujawniają się założone sytuacje związane z pogarszaniem się infrastruktury wielkich miast (problem etnicznych dzielnic, gett, slumsów, obniżenia poziomu i poczucia bezpieczeństwa), ze starzeniem się wielu europejskich społeczności. Druga grupa to zagadnienia polityczno-prawne, do których zalicza się zagadnienia bezpieczeństwa, terroryzm, zorganizowanej przestępczości, fundamentalizmu, działalności ugrupowań nacjonalistycznych, animozje terytorialno-etniczne, korupcję, biurokrację, afery polityczno-finansowe, przejawy łamania praw człowieka, naruszanie zasad demokratycznych, naruszanie praw kobiet, dzieci czy pracowników, handel ludzkimi narządami, noworodkami, dziecięcą prostytutką, problemy uchodźców, imigrantów. Trzecią grupę stanowią problemy związane ze zdrowiem ludzkim, a w tym choroby cywilizacyjne, epidemie SARS, AIDS, BSE, nadużywanie alkoholu, narkotyków, tytoniu. Czwartą grupę stanowią problemy tzw. metafizyczne, tj. rozprzestrzenianie się najgorszych przejawów tzw. kultury masowej, uzależnienia od mediów (s. 9–14).

Charakteryzując ruchy migracyjne w warunkach przemian europejskich przywołano wskaźniki dotyczące skali zjawiska, za szczególnym uwzględnieniem Polaków i Polski; zwrócono uwagę na chęć przybywania wielu narodowości do Polski, np. w 2001 r. zainteresowanie to ujawniło ponad 4,5 tys. osób, a w tym głównie z Rosji, Armenii, Afganistanu, Mołdawii, Ukrainy, Bułgarii, haku, Białorusi (s. 30); podkreślono w analizie rzeczywistość migracyjną z Kaliningradu, skąd mieszkańcy tego obwodu Federacji Rosyjskiej ubiegają się o uzyskanie statusu azylowego w Polsce oraz na Litwie.

W analizie polskiego położenia geopolitycznego dowodzi się tezę, iż o ile polska świadomość kształtowała się (a poniekąd i nadal się kształtuje i umacnia) w nieuniknionej pewnie konfrontacji z silniejszym (bądź co bądź) sąsiadem zachodnim, to świadomość przynależności Polski do kręgu kultury i cywilizacji europejskiej (w rozumieniu zachodnioeuropejskiej) tworzyła się i praktycznie nadal się tworzy w stosunkach z sąsiadami wschodnimi (s. 36). Rzeczywistość tę dowodzi się odwołując się do relacji, postaw, zachowań politycznych; podkreśla się przy tym siłę „strachu”; współcześnie siłę tę stanowi terroryzm; zauważa się, że nasilenie się terroryzmu przyczy-

nia się obecnie do dalszej integracji i jedności – zarówno Europy, jak i szerszej współczesnej cywilizacji europejskiej.

W refleksyjnym oglądzie podziału świata na Wschód i Zachód, stawiając pytania, czym się one od siebie różnią, odwołując się przede wszystkim do myśli religijnej odpowiada się, że oba podmioty funkcjonują w sferze dialogu, z punktu widzenia religii i myśli humanistycznej łączą one wszystkie wartości, a Europa jest miejscem, w którym pojednanie nawet najbardziej odległych koncepcji staje się realne (s. 60).

Ukazując hybrydyczną tożsamość Europy Środkowej zauważa się refleksyjnie, że jest ona projektem zbudowania regionu, a nie jakąś rzeczywistą istniejącą wspólnotą państw, narodów, kultur. Zamiast więc pytać o to, jak zdefiniować Europę Środkową? jakie cechy wyróżniają Europę Środkową oddzielają od reszty Europy? Powinno się pytać, dlaczego pewni ludzie w pewnych historycznych okolicznościach próbują budować pojęcie Europy Środkowej? czemu to pojęcie ma służyć i jakie konsekwencje mają z niego wynikać? Europa Środkowa jest bowiem projektem politycznym, w najszerszym tego słowa znaczeniu, projektem, z którego mają wynikać jakieś praktyczne konsekwencje. Była takim projektem także dla środkowo-europejskich polityków po 1989 roku; ma ona być obszarem sytuowanym pomiędzy stabilną i zorganizowaną częścią Europy a częścią zdestabilizowaną i zdeorganizowaną, której symbolem stała się dawna Jugosławia i Związek Radziecki. Włączenie Europy Środkowej do zachodnich struktur ma rozszerzyć i wzmacniać europejską stabilizację, służyć swojej reeuropeizacji wschodniej części kontynentu. Zauważa się, że tożsamość Europy Środkowej budowana była w opozycji do innego. Tym innym był zarówno Wschód, jak i Zachód. Jeżeli jednak od wschodu Europa Środkowa starała się całkowicie odciąć, na różne sposoby podkreślając swą odmienność, to Zachód traktowany był jako „swój inny” – wskazano, że kultura zachodnia jest niepełna bez uwzględnienia dorobku Europy Środkowej. W imieniu wyobrażanej wspólnoty europejskiej apelowano o pomoc i wsparcie a przynajmniej o zrozumienie europejskich aspiracji Europy Środkowej (s. 70–71).

W analizie przemian europejskich pod kątem poszukiwania modelu kształtującego ładu stabilizacji i bezpieczeństwa zwraca się uwagę na

współcześnie ujawniające się tendencje unifikujące świat, a w tym kontynent europejski, wyzwania generujące rzeczywistość demokratyczną, idee nowego regionalizmu; podkreśla się wagę tzw. megatrendów w kształtowaniu przyszłości Europy, a w tym m.in. na rozwój relacji Północ – Południe.

W kształtowaniu się nowego ładu europejskiego, a w tym stosunków bilateralnych, m.in. polsko-niemieckich podkreśla się rolę umacniania się nowego prawa międzynarodowego; zauważa się, że w nowym ładzie kulturowo-cywilizacyjnym społeczeństwa informacyjnego zdobywa pierwszeństwo normatywny ład międzynarodowy przed doświadczeniem poszczególnych państw i narodów; rzeczywistość ta ujawnia się we wszystkich formach życia publicznego. W relacjach Polski z Niemcami wyzwaniem koniecznym staje się zawieranie porozumień i traktatów, co też wynika z bezpośredniego sąsiedztwa i potrzeby rozwoju stosunków regionalnych; zauważa się, że granica w tym względzie jest rzeczywistością łączącą, czyniącą sąsiedztwo punktem współdziałania, nośnikiem zrastania się obu części Europy w jedną całość (s. 115).

Charakteryzując koncepcję zrównoważonego rozwoju odnosi się rzeczywistość wyrastającą z szeroko rozumianej ekologii do stosunków społecznych i kulturowych, podkreśla się rolę dialogu w przemianach kulturowo-cywilizacyjnych; w urzeczywistnianiu koncepcji szczególną rolę pełnią przestrzenie regionalne, co wiąże się zarówno z ochroną dziedzictwa przeszłości, jak i budowaniem strategii i taktyki ładu przyszłego; zwraca się też uwagę na ujawniające się zagrożenia dla urzeczywistniania tej koncepcji, m.in. wiążących się z szybkim tempem przemian naukowo-technicznych. Podkreślając wagę postępu naukowo-technicznego dla kształtowania się nowego ładu kulturowego, a w tym też nowych wartości zauważa się też mogące ujawnić się zagrożenia dla ludzkości. Realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju zegzemplifikowano rozwojem chińskiego rolnictwa, mającego ponad 4 tys. lat. W konkluzji rozważań stwierdza się, ważne jest jak najpełniejsze zrozumienie znaczenia różnorodności i niebezpieczeństwa, jakie niosą ze sobą monokultury; niebezpieczeństw zagrażających zarówno ekosystemom Ziemi, jak państwom, instytucjom, społeczeństwom, kulturze (np. amerykanizacja kultury, monotonia oferowa-

nych produktów i usług), zdrowiu człowieka oraz nawet swobodzie myślenia i poczuciu wewnętrznej wolności, będącej podstawą krytycznego i samodzielnego myślenia (s. 136).

Analizując miejsce Polski w ładzie tworzących się euroregionów podkreślono przesłanki ekonomiczne oraz historyczno-etnograficzne, zwrócono uwagę na ujawniające się zarówno możliwości, jak i bariery, które są swoiście z sobą ściśle powiązane, oddziaływujące na siebie; siłą zblizającą, integrującą euroregiony, a w tym funkcjonujące w granicach Polski są wartości nowego ładu globalnego.

W analizie odważnie sformułowanego problemu – zderzenie interesów lokalnych z globalnymi oraz Unii Europejskiej i Stanów Zjednoczonych wskazuje się zbieżność i rozbieżność celów strategicznych stron oraz ich interesów międzynarodowej od lat 80.; podkreślono, że problem stosunków amerykańsko-europejskich związany jest ze sposobem odczytywania zagrożeń oraz środków, woli i stopnia determinacji do działania. Stany Zjednoczone obecnie cechują się stopniem determinacji i posiadają środki, aby móc angażować się na globalnej scenie politycznej wszędzie tam, gdzie uznaje się, że są zagrożone interesy narodowe USA. Wszystkie państwa Unii Europejskiej nawet gdyby były tak zdeterminowane jak USA nie posiadają jak na razie środków wojskowych do działania na taką skalę, jak Amerykanie. Właściwie to nie ma woli, determinacji ani gotowości do angażowania się przez UE na szerszej płaszczyźnie międzynarodowej (s. 163).

Prezentując miejsce Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych zauważa się, że jej powołaniem jest bronić wspólnych interesów i zażegnywać dotykające kryzysy międzynarodowe, a zwłaszcza dotyczące wspólnych wartości, fundamentalnych interesów, suwerenności i bezpieczeństwa. Unia musi być zdolna do radzenia sobie z wieloaspektowymi zagrożeniami w postaci: 1. proliferacji broni masowej zagłady; 2. handlu bronią i kontrabandy materiałów nuklearnych; 3. fundamentalizmu i ekstremizmu; oraz 4. lokalnych konfliktów czy wojen, które mogą prowadzić do poważnej destabilizacji (s. 184).

Analizując problem stosunków państw europejskich wobec idei odpowiedzialności sprawców i zbrodni międzynarodowych, podkreślono, że państwa te należały i należą do ordędowników idei

wprowadzenia na grunt prawa międzynarodowego zasady odpowiedzialności osób fizycznych za zbrodnie międzynarodowe. W rzeczywistości tej ważną instytucją stał się Międzynarodowy Trybunał Karny; niemało jednak państw wyraża jednak wątpliwości co do funkcjonowania tego sądu, a nawet podejmuje działania na rzecz zablokowania jego funkcjonowania praktycznego (s. 215).

Charakteryzując problem działania państw europejskich w celu ochrony i pomocy ofiarom konfliktów zbrojnych poszukuje się odpowiedzi m.in. na pytania: co rządzi reakcją państw na konflikt zbrojny? czy masowe cierpienia ludności implikują działania? Zauważa się, że państwa, kształtując swój sposób reakcji kierują się głównie realizacją własnych interesów narodowych, a polityczny pragmatyzm powoduje, że nie są skłonne do potępienia, a tym bardziej podejmowania aktywnych działań przeciwko państwu ważnemu dla realizacji żywotnych interesów narodowych. Wynikiem determinowania reakcji na naruszenie praw człowieka przez interesy polityczne jest stosowanie podwójnych standardów oceny. Skutkuje ono różną kwalifikacją analogicznych sytuacji, co umożliwia postępowanie zgodne z bieżącymi interesami politycznymi. Pragmatyzm polityczny powoduje, że nie tylko rządy, ale i organizacje międzynarodowe, których działanie jest uzależnione od politycznych decyzji ich członków, na konflikt reagują bardzo poniewczasie, jeśli w ogóle dochodzi do podjęcia jakiegokolwiek decyzji (s. 239).

Wskazując na rozwój ładu demokratycznego w Europie zauważa się, że wszystkie państwa kontynentu przeżywają kryzys w tym względzie, który wyraża się nie tylko malejącą partycypacją polityczną (spadek frekwencji wyborczej, czytelnictwa prasy politycznej, brak zainteresowania członkostwem w aparatach politycznych), ale także różnego rodzaju patologią życia politycznego. Korupcja, afery polityczne, powiązania świata polityki i gospodarki ze światem kryminalnym nie są już specjalnością państw rozwijających się czy też państw postkomunistycznych lecz występują także w ustabilizowanych demokracjach. Zagrożone stają się fundamenty państwa prawnego, takie jak zasada podziału władz, zasada praworządności, niezawisłości sądownictwa; nie jest przestrzegana zasada formalnej różności wobec prawa, która oznacza, że każdy obywatel, niezależnie od tego, czy pełni funkcję premiera, ministra czy zwykłego urzędnika, powinien być wo-

bec prawa traktowany tak samo (s. 245). Egzemplifikując tę rzeczywistość posłużono się przemianami dokonującymi się w życiu społeczno-politycznym we Włoszech; w konkluzji zauważa się, że w porównaniu z innymi nowoczesnymi demokracjami zachodnimi, trudno uznać sytuację we Włoszech za normalną. Wyzwaniem dla Włoch są głębokie reformy ustrojowe (s. 262).

Prezentując problem współczesnego pojmowania suwerenności przypominano, że kategoria ta występuje zarówno w prawie wewnętrznym, jak i w międzynarodowym; najogólniej oznacza ona niezależność od jakiegokolwiek innej władzy; aczkolwiek w praktyce politycznej wciąż ujawnia się dyskurs dotyczący oddzielenia pojęć „suwerenność” i „niepodległość”.

Ukazując współczesne przemiany ustrojowe w kontekście polityki społecznej zarysowano problem poczucia niepewności społecznej jako istotną kwestię społeczną w Polsce; posługując się materiałami socjologicznymi wskazano, że problem ten ma podłoże ekonomiczne; podkreślano, że system, który miał przynieść korzystniejsze rozwiązania w wielu dziedzinach życia nie tylko ich nie przyniósł, ale jeszcze zasiał niepokój w codziennym życiu i spotęgował lęk w widzeniu przyszłości (s. 298).

W analizie poświęconej urzeczywistnianiu aktywności politycznej przez udział w wyborach zwraca się uwagę na znaczenie w tej sferze kultury politycznej; odnosząc zależności te do polskiej rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej wskazuje się na wysoką deklaratywność Polaków w zakresie uprawiania polityki, na emocjonalność, pomijanie wielu zachowań racjonalnych oraz z drugiej strony, na swoisty dystans do zachodzących zjawisk i procesów, zwłaszcza mających wymiar globalny.

W ogólnej refleksji należy stwierdzić, że w poszczególnych studiach i opracowaniach ujawnia się nowatorskie podejście interpretacyjne, systemowe ujmowanie zjawisk przemian europejskich, wskazywanie na jednocześnie na dwubiegunowy rozwój zjawisk życia publicznego, z jednej strony ulegający procesom globalizacji, z drugiej zaś orientujący się na umacnianiu wartości lokalnych.

Andrzej Chodubski